

Прадстаўляючы новае апавяданне лаўрэата Нацыянальнай літаратурнай прэміі Беларусі Алеся БАДАКА «Партрэт», мы хацелі б прыцягнуць увагу чытача «Звязды» да старонак літаратурна-мастацкага часопіса «Полымя», у прыватнасці, да 11-га нумара часопіса за 2023 год. Акрамя «Партрэта», у раздзеле «Проза і паэзія» гэтага аўтарытэтнага выдання будуць надрукаваны і іншыя, даволі цікавыя творы: пачатак рамана-версіі «Непераможны злом» Віктара ПРАЎДЗІНА, апавяданні Алены БРАВА і Вольгі ЛЮБАШЫНАЙ, вершы Віктара КУНЦЭВІЧА, Таццяны ЯЦУК, Яўгена ГУЧКА і Генрыха ТАРАСЕВІЧА.
А што да «Партрэта», то адзнаку яму чытач «Звязды» дасць ужо сёння, не чакаючы лістападаўскага нумара «Полымя». Приемнага чытання!

Яму здавалася, што ён перастаў хвалявацца ў той момант, калі дырэктар музея першым узяў слова, і ўжо зусім спакойна адчуваў сябе, нават крыху вальжа на пакалыхвайся ўзад-уперад на насках новых, купленых спецыяльна для гэтага мерапрыемства туфель, калі следам за дырэктарам выступаў намеснік старшыні саюза мастакоў. Перадапошняя, пятай па ліку, да мікрафона падышла немаладая ўжо мастацтвазнаўца і крыху мужчынскім, нейкім не вельмі свежым голасам пачала хваліць яго пейзажы, ледзь не слова ў слова пераказваючы свой нядаўні артыкул у часопісе «Мастацтва». Ён тут жа страціў да яе ўсялякую цікавасць і пры гэтым не пераставаў глядзець, як вяла і бязгучна, быццам у нямым кіно, варушацца яе вусны. Ён хацеў пракруціць у памяці тое, што казалі пра яго іншыя, але аказалася, што яму не так і шмат чаго запомнілася з іх выступленняў, і тады ён зразумеў: хваляванне нікуды не дзелася, яно якраз і стала прычынай яго няўважлівасці.

У маладосці ён лічыўся адным з самых перспектывіўных беларускіх пейзажыстаў, але паступова яго засланы сабой больш прабіўныя равеснікі. Спачатку ён перажываў і суцяшаўся тым, што час усё расставіць па сваіх месцах, аднак жа гэтага чамусьці не здарылася ні калі яму споўнілася сорак, ні калі стукнула пяцьдзесят, і цяпер, перад адкрыццём сваёй выставы, у музеі, дзе на выставах іншых мастакоў ім не раз былі ходжаны-пераходжаны ўсе залы, ён адчуваў сябе чужым, пазбягаў сустрэч з тымі, хто стаяў насупраць, — у большасці сваёй маладымі людзьмі, напэўна, першаккурснікамі альбо старшакласнікамі, — быццам баяўся ўбачыць у іх вачах абываецца да ўсяго, што тут адбываецца, ці, яшчэ горш, юначы скепіс, маўляў, мы добра ведаем цану ветліва-хвалебным тырадам, якія адрасуюцца юбілярам.

Але як толькі дырэктар музея даў слова яму і дакрануўся рукой да яго спіны, здавалася, ужо гатовы нават падштурхнуць яго да мікрафона, ён неяк адразу змяніўся — знешне і ўнутрана: выпрастаўся, у вачах з’явілася ўпэўненасць, а ногі — ён нарэшце перастаў пакалыхвацца — адчулі пад сабой зямную апору, якой ім, аказваецца, да гэтага так не хапала. Ён зрабіў некалькі ўпэўненых крокаў, левай рукой крыху рэзкавата да ўзроўню рота апусціў мікрафон, пасля чаго ўсім цэлам павярнуўся ў бок роўнай шарэнгі нядаўніх аратараў.

— Самую вялікую асалоду ад малявання я атрымліваў у дзяцінстве, калі яшчэ не ведаў, што такое кампазіцыя і кампазіцыйныя прыёмы. Я пасцігаў гэтую тайну самастойна, паступова, інтуітыўна, і кожнае новае адкрыццё, якое мне бачылася ў нейкай прыдуманай мной дэталі, даводзіла мяне да лёгкага галавакружэння, а гэта і ёсць вышэйшая праява натхнення. Не ведаю, можа, набытыя веды і не ператварылі мяне ў халоднага рамесніка, але

сам працэс стварэння карціны, на жаль, даўно перастаў быць тайнай, — ён абхапіў сваю галаву абаруч і далей гаварыў ужо напайжартам, — а галава перастала кружыцца. Яна нават не закружылася сёння — пасля вашых хвалебных слоў.

Пад яго экспазіцыю адвядлі залу часовых выстаў на другім паверсе. Пахаджваючы туды-сюды, ён доўга выбіраў месца, дзе стаць, каб не быць у цэнтры ўвагі і спакойна назіраць за публікай, адзначаючы для сябе, каля якой карціны яна будзе затрымлівацца даўжэй. Аднак вырашыць да кан-

ца праблему з выбарам месца ён так і не паспеў: нечакана ўвесь агляд перад ім закрыла сабой сімпатычная журналістка, ад распушчаных па плячах густых валасоў якой даплываў да яго дзівосны водар дзявочай чысціні.

— Віктар Канстанцінавіч, я магу задаць вам некалькі пытанняў? — спытала яна, пасля чаго, на ўсялякі выпадак, абяззброіла яго сваёй мяккай усмешкай, а ўжо затым назвала сябе і сваё выданне.

Ён кінуў, не адрываючы позірку ад яе вачэй.

— Некалькі хвілін назад вы казалі, што пачалі мяляваць яшчэ ў дзяцінстве. А хто аказаў на вас найбольшы ўплыў?

— Ну... у дзяцінстве — сама прырода. Я любіў хадзіць у парк альбо на бераг Свіслачы і доўга глядзець на дрэвы, на ваду. Калі доўга-доўга глядзець на што-небудзь жывое, яно застывае і ператвараецца ў геніяльную карціну.

— Ну а хто апроч прыроды?
— Мой сябар.
— Сябар-мастак?

— Не мастак. Аднакласнік. Проста аднакласнік. У дадзеным выпадку прафесія не мае значэння. Але ён мне аднойчы сказаў: «Калі я гляджу на твае пейзажы, мне хочацца быць дрэвам на іх, а не чалавекам». Збоку гэта падаецца крыху дзіўным кампліментарам, праўда? А тады я раптам зразумеў: дрэвы ў нечым падобныя на людзей. Дрэвы, кусты, кветкі. У кожнага свой воблік, свой характар, свая душа. Так, душа. І пасля гэтага я стаў глядзець на прыроду па-іншаму, спрабуючы фарбамі перадаваць яе падабенства з чалавекам.

— Ваш любімы жанр — пейзаж, але вы пішаце і партрэты.

— У асноўным гэта праца на заказ, дзеля заробку. На жаль, пейзажы прадаюцца горш, чым партрэты, адзін з якіх, дарэчы, выстаўлены тут. І калі вы зможаце...

Ён не дагаварыў: нешта адцягнула ўвагу журналісткі, яна пера-

стала яго слухаць і глядзела, як падалося яму, здзіўлена на тое, што было за яго спінай. Ён азірнуўся і разгублена выдыхнуў:

— Вы...

Тры месяцы назад, у сярэдзіне ліпеня, які ў горадзе задушліва пах гарачым ад спёкі асфальтам, Віктар сядзеў у сваёй майстэрні і чакаў, калі пазвоняць у дзверы. Пра мужчыну, які павінен быў пазваніць, ён ведаў толькі, што таму сёлета споўніцца семдзесят, у яго хрыплаваты голас, завуць Сяргей Сяргеевіч, і яму патрэбен уласны партрэт. «У вашым саюзе мне параілі менавіта вас, Віктар Канстанцінавіч», — неяк мнагачасна прагучала ў тэлефоннай трубы, і ён падумаў, што давядзецца мець справу з кар’ерыстам, для якога ў жыцці вялікае значэнне маюць няпісаныя законы чыноўніцкай субардынацыі.

Віктар уявіў сабе гэтага Сяргея Сяргеевіча: невысокі, з залысінай, пакрытай лёгкім, амаль нябачным пушком, празмерна поўны, гладка, да бляску на шчоках паголены, абавязкова ў касцюме і пры гальштуку. Такому яшчэ паспрабуй дагадзі.

на стол каля шклянёй вазы з жывой ружай. Ружу тыдзень назад ён купіў у кветкавым кіёску на ўваходзе ў супермаркет. Было ў ёй нешта незвычайнае, таямніча прыцягальнае. Там, у кіёску, яна яшчэ не да канца распусцілася, да таго самага канца, той самай рысы, пасля чаго пачынаецца паступовае, але незваротнае завяданне.

Ён прынёс ружу ў майстэрню, асцярожна, нібы баючыся параніць, адрэзаў наўскос кончык сцябла і паставіў яе ў вазу з халоднай вадой, затым растварыў у вадзе паўтаблеткі аспірыну, які трымаў тут з сырой і чамусьці вечна насупленай вясны, калі прастудзіў горла. Яму хацелася намаляваць гэтую ружу, але прайшоў дзень, другі, потым тыдзень, за гэты час ён зрабіў некалькі эскізаў з рознай кампазіцыяй і тут жа парваў іх: яны здаваліся невыносна банальнымі.

Нарэшце ў дзверы пазванілі. Сяргей Сяргеевіч аказаўся зусім не такім, якім ён сабе яго ўяўляў. Крыху вышэй сярэдняга росту, сівы, але з такой густой шавялюрай, што яе можна было прыняць за парык. Злёжку прыжмураныя

нуўшыся далонню да пляча сваёй спадарожніцы: — А гэта Вольга Іванаўна. Мая Волечка. Я без яе цяпер нікуды ні нагой. Прабачце, што не папярэдзіў.

«Жонка, — падумаў Віктар з лёгкай шкадаваннем: так адзінокія мужчыны, калі бачаць перад сабой чужых прыгожых жанчын, шкадуюць, што тыя дасталіся некаму іншаму, а не ім. — Класічная сямейная сітуацыя: стары раўнівы муж хоча запоўніць сабой усю прастору сваёй нашмат маладзейшай жонкі, рэгулярна водзіць яе ў тэатр, на канцэрт, на выстаўкі. Напэўна, яны разам нядаўна, таму ў яго цяпер вельмі адказны перыяд: неабходна як мага часцей дэманстраваць сваёй абранніцы ўсе перавагі яго гадоў у параўнанні з узростам яе равеснікаў: мудрасць, разважлівасць, вялікае кола ўплывовых знаёмых».

— Не чакаў, што буду мець клопат з гэтым. — Сяргей Сяргеевіч паднёс указальны палец спачатку да правага, пасля да левага вока: рагавіца абодвух мела малочна-блакітнае адценне. — Глаўкома, — спакойна прамовіў ён. — Гляджу на свет як у падзорную трубу.

Віктар сумеўся, быццам усё, што ён толькі што думаў, на самай справе сказаў уголос.

— Старэць трэба прыгожа, так, як старэюць дрэвы, правільна?

Віктар ветліва і з разуменнем усміхнуўся ў адказ, паказаў яму, дзе сесці, затым вызваліў ад пустой рамы другое, з аднаго набору, крэсла і паспешліва правёў па ім далонню: гэта была крыху недарэчная рэакцыя на паўпразрыстае святло белага сарафана з рознакаляровымі матылькамі ніжэй калена той, каго не чакаў тут убачыць.

— Дзякуй, — сказала Вольга Іванаўна, і ён заварожана глядзеў, як пры хадзе ад яе рухаў ажывалі на сарафане матылькі. Крэсла, прапанаванае ёй, стаяла каля стала, і, калі яна апусцілася на яго, ён паглядзеў спачатку ёй у вочы, затым перавёў позірк на ружу ў вазе, пасля, ужо крыху збянтэжана, зноў паглядзеў ёй у вочы і накіраваўся да мальберта.

— Гэта Волеччына жаданне: заказаць партрэт да майго сямідзесяцігоддзя, — не без гонару прызнаўся Сяргей Сяргеевіч. — Я спачатку заўпарціўся, потым прапанаваў сямейны партрэт — удвух з Волечкай, але ўрэшце мы вырашылі, што сямейны закажам праз год — да юбілею нашай сям’і.

Віктар ускінуў бровы: «Юбілей? Гэта колькі — пяць, дзесяць?»

— Дзесяць гадоў разам, — задаволіў яго цікавасць Сяргей Сяргеевіч і некалькі імгненняў моўчкі сачыў за тым, як ён рэзка водзіць алоўкам па ватмане, прымацаваным кнопкамі да мальберта. — А вы ўжо што — пачалі пісаць партрэт? — і паправіў вузел цёмна-шэрага (у тон піджака), з аранжавымі палоскамі наўскос гальштука.

— Ну, як вам сказаць: пакуль я толькі раблю эскізы.

— Сяргей, — мякка сказала Вольга Іванаўна, — мне здаецца, сваімі размовамі ты перашкаджаеш чалавеку працаваць.

— Не хвалойцеся, — супакойў яе Віктар, — размова дапамагае лепш распознаць твар, асабліва сці мімікі.

Сяргей Сяргеевіч крыху памаўчаў, быццам вырашаючы, да чыіх слоў яму варта прыслухацца — да жончых ці да слоў чалавека, якога ён амаль не ведаў.

— Некаторая празмерная гаварлівасць — гэта, можна сказаць, прафесійная хвароба,—

У іншай сітуацыі ён бы адмовіўся ад заказу, але набліжалася яго шасцідзесяцігоддзе, і вельмі патрэбны былі грошы.

У чаканні кліента ён крыху прыбраў у сваёй невялікай — дваццаць квадратных метраў — майстэрні, вызваліў ад кніг старое, на чатырох драўляных ножках і з высокай спінкай, крэсла з палінялай ад часу плюшавай абіўкай, на якое збіраўся пасадзіць госця. Кнігі, два першыя тамы «Гісторыі беларускага мастацтва», паклаў

вочы, якія, здавалася, вось-вось былі гатовыя яму падміргнуць, вусны з усмешкай, якой звычайна сустракаюць добра знаёмых: з такімі людзьмі адразу перастаеш адчуваць сябе чужым. Але самым нечаканым было тое, што Сяргей Сяргеевіч прыйшоў не адзін: з ім была жанчына на выгляд гадоў пяцідзесяці, з-за чаго цяжка было зразумець: дачка ці жонка.

— Сяргей Сяргеевіч Максімовіч, — нагадаў сваё імя госць і тут жа дадаў, пшчотна дакра-